Бібліотека Житомирського державного університету імені Івана Франка

БІБЛІОТЕКА
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Ти велична і проста.
Ти стара і вічно нова.
Ти могутня, рідна мова!
Мово - пісня колискова.
Мова –матері уста.

Віртуальну виставку підготувала бібліотекар ч/з № 1 Алла Любарець
Кількість джерел : 19

2026

День української писемності та мови у 2026 році відзначатиметься 27 жовтня. Згідно з Указом Президента України № 455/2023, свято відзначають у день пам'яті преподобного Нестора-Літописця, послідовника творців слов'янської писемності Кирила і Мефодія, що символізує початок писемної української мови.

Нестор-Літописець

Упродовж століть українська мова, так само як і її носій – український народ, зазнавала суттєвих утисків і заборон з боку різних держав, зважаючи на те, під чиєю владою опинялася Україна. Нині українська мова має державний статус.

Отже, варто докладати зусиль, аби українська мова не тільки зберігалася, але й розвивалася. Нею варто розмовляти, писати, послуговуватися будь-де, адже вона наша рідна мова. Мова - це невід'ємна частка Батьківщини, голос народу її чарівний інструмент. Мова - засіб художнього зображення навколишнього світу. Мова - це характер народу, його національні звичаї, це бездонна криниця мудрості народної. Мова - це найкращий засіб спілкування. Мова - історія народу.

Яке то щастя — мати мову, якою створено «Кобзар»! Оту святу, многовікову — наш найдорожчий Божий дар!

Володимир Квітневий.

ЦІКАВІ ФАКТИ

1. Щороку до цієї дати стартує конкурс ім. Петра Яцика, у якому беруть участь знавці української мови з 20 країн світу. Їхня загальна кількість складає приблизно 5 млн. чоловік.

2 Рекордсменом серед переведених творів є «Заповіт» Т. Г. Шевченка. Починаючи з 1845 року, його перекладали на різні мови 147 разів.

3. До недавнього часу українська мова нараховувала приблизно 276 тисяч слів. Але стрімкий розвиток в останні роки суттєво збільшив цю кількість на декілька сотень.

4. За лексичним запасом найбільш близькими до української мови є: білоруська (84%), польська (70%) та сербська (68%).

5. Українська мова вважається найбагатшою на зменшувальні форми. Навіть у сучасному гімні країни зустрічається слово «воріженьки». Хоча у версіях 1862 та 1865 року ще вживалося «вороги».

6. Українська мова офіційно визнана однією з найкрасивіших: вона посідає друге місце у світі за мелодійністю (після італійської) й третє за красою лексики (після французької та перської).

7. Українська мова входить у тридцятку найпоширеніших у світі мов; кількість людей, які розмовляють українською – близько 45 мільйонів.

8. В українській мові, на відміну від решти східнослов'янських мов, іменник має 7 відмінків, один з яких – кличний.

9. 448 р. візантійський історик Пріск Панійський, перебуваючи в таборі гунського володаря Аттіли на території сучасної України, записав слова "мед" і "страва". Це була перша згадка українських слів.

10. В українській мові найбільша кількість слів починається на літеру "П". Найменш уживаною літерою українського алфавіту є літера "Ф".

11. Серед слів найчастіше використовують іменник — «рука», прикметник — «великий», дієслово — «бути» і серед займенників — «він».

12. Найдовше слово в українській мові складається з 30 літер! Спробуйте вимовити: «дихлордифенілтрихлорметилметан» (це хімікат для боротьби зі шкідниками).

13. В українській мові безліч синонімів. Наприклад, слово "горизонт" має 12 синонімів: обрій, небозвід, небосхил, крайнебо, круговид, кругозір, кругогляд, виднокруг, видноколо, виднокрай, небокрай, овид. У «Короткому словнику синонімів української мови», де зібрано 4279 синонімічних рядів, найбільше синонімів має слово «бити» — аж 45!

14. Найстаріший літературний збірник, написаний українською мовою, датується 1571 роком. Баладна пісня «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш?» була включена у граматику Яна Богослова. Але через смерть автора ця книга не побачила світ. Першим надрукованим «Букварем» вважається підручник Івана Федорова, який зараз знаходиться у бібліотеці Гарварду.

15. Українську офіційно визнали літературною після видання «Енеїди» Івана Котляревського. Тож Котляревського вважають основоположником нової української мови.

Білоус Д. Безцінний скарб : вірші про укр. мову. Київ : Укр. енциклопедія, 2004. 326 с.

Книжка віршів про українську мову - останній дарунок читачам відомого поета, перекладача, академіка-педагога Дмитра Білоуса (1920-2004). Насичене фактами, коментарями, піднесеними до наукового і художнього рівня, це видання - своєрідний посібник для освітян, педагогів і учнів, студентів, працівників гуманітарної сфери, для всіх, кому не байдужа доля рідної мови та культури.

Ти, рідна мово, -
скарб від Бога,
жива в народу на устах;
в майбутнє сонячна дорога
і наша гордість у світах.

Синявський О. Норми української літературної мови. Репр. вид. 1931 р. Київ : Вид. дім Дмитра Бураго, 2018. 368 с. (Українська граматична класика).

"Норми української літературної мови" видатного українського мовознавця Олекси Синявського (1887-1937) - це системний опис структури української мови нової доби, поданий у контексті орфоепічних і правописних норм відповідно до "Українського правопису" 1928 р. Великий мовний матеріал автор осмислив і прокоментував задля упорядкування, утвердження й розбудови українськомовного простору України. У книзі приваблюють широкий історичний контекст багатьох мовних елементів, пояснення рекомендованих для вживання нормативних форм, чітка аргументація кваліфікації мовних одиниць як бажаних чи недопустимих. Книга була підручником і порадником для багатьох поколінь і нині залишається цінним джерелом інформації для пізнання й освоєння великого материка української мови.

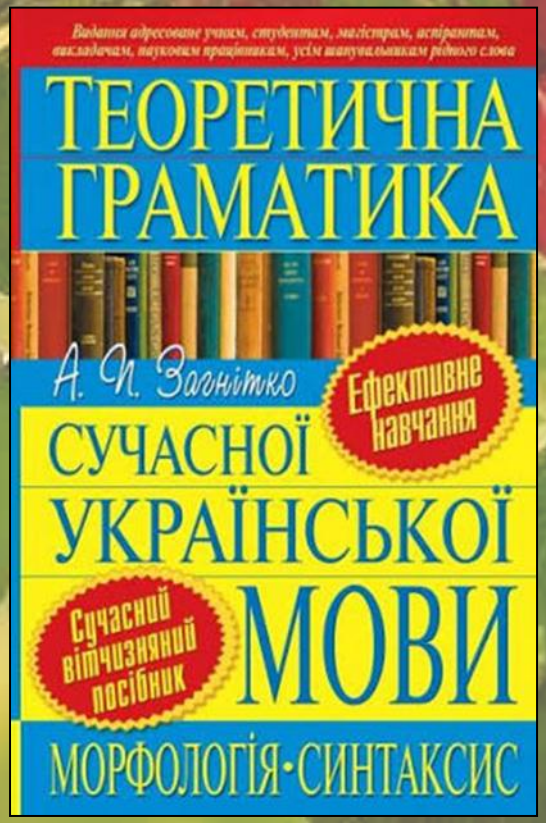

Загнітко А. П. Теоретична граматика сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ДАО, 2011. 992 с.

У виданні вичерпно розглянуто особливості граматичного ладу української мови. З'ясовано систему і структуру морфологічних категорій, проаналізовано їх внутрішньореченнєву навантаженість, простежено формально-граматичну і систематичну корелятивність / некорелятивність дієслівних категорій, охарактеризовано рівні граматичних категорій дієслова та імені, встановлено статус і прокоментовано особливості граматичної категорії валентності дієслова. Розглянуто типологію синтаксичних зв'язків, визначено закономірності вияву семантико-синтаксичних відношень, з'ясовано напрями взаємодії між основними синтаксичними і морфологічними одиницями і класами слів. Окреслено чинники кваліфікації синтаксичних і морфологічних одиниць.

Пилипчук Д. Болять мені загублені слова... : Мій додаток до 1 т. Словника української мови у 20 т. Вид. 2-ге, допов. Біла Церква : Білоцерків. кн. ф-ка, 2013. 856 с.

Книга містить ґрунтовний аналіз проблеми авторських ілюстрацій в 20-томовому академічному тлумачному Словнику української мови. Автор пропонує лексикографам понад вісім тисяч авторських ілюстрацій до п'яти з половиною тисяч слів. Для ілюстрування використано твори багатьох десятків авторів - від Григорія Сковороди до Євгена Пашковського. Значну частину проілюстрованих тут слів у реєстрі 1-ого тому СУМ-20 взагалі не представлено. Крім того, автор подає переліки багатьох тисяч інших слів, "загублених" у поважних українських словниках.

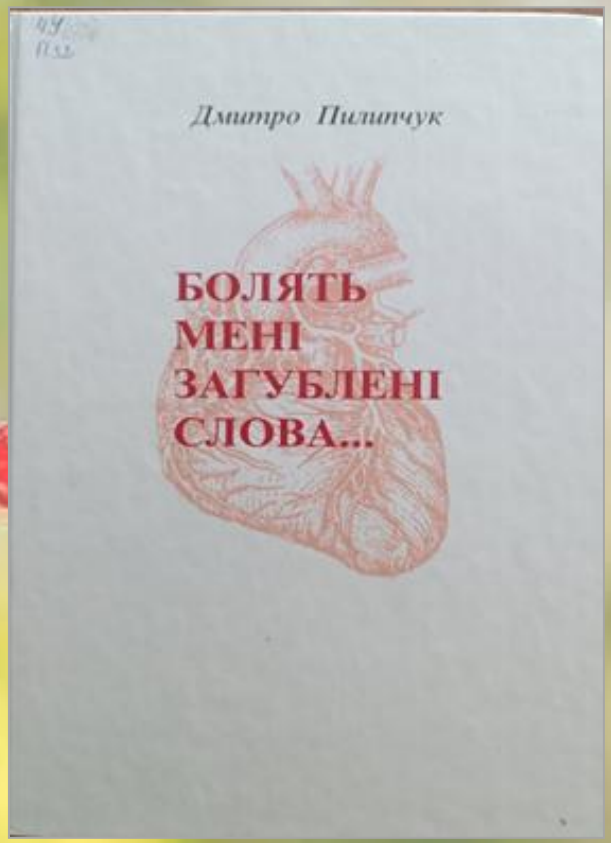

Ковалик І. Питання українського і слов'янського мовознавства : вибр. праці. Львів ; Івано-Франківськ : ЛНУ ім. І. Франка, 2008. Ч. 2. 495 с.

Книга містить дослідження у галузі граматики, фонетики, фонології, лексикології і лексикографії, лінгвостилістики, діалектології та історії української мови, які відображають широкий спектр наукових зацікавлень автора.

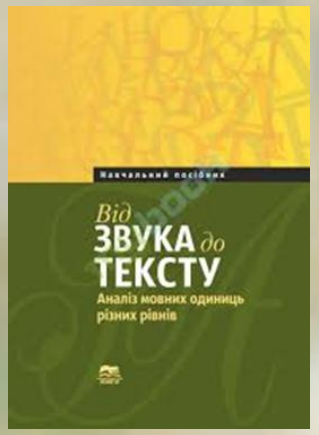

Від звука до тексту: аналіз мовних одиниць різних рівнів : навч. посіб. / авт. колектив: Т. П. Бецеко та ін. Вид. 2-ге, випр. і допов. Суми : Університет. кн., 2012. 347 с.

Посібник присвячений різним видам лінгвістичного аналізу мовних одиниць усіх рівнів. Наводяться зразки відповідного розбору, пропонується мінімум теоретичних відомостей, необхідних для успішного проведення мовного аналізу.

Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. Київ : Балюк І. Б., 2009. 350 с.

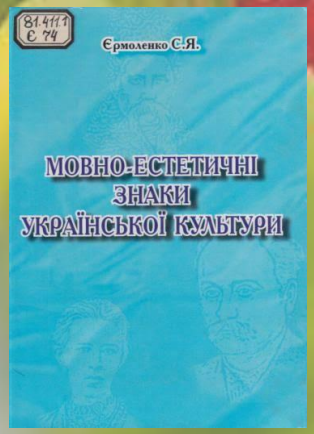

У монографії розглянуто актуальні питання мовної естетики української словесності - від творчості І. Котляревського, Т. Шевченка до сучасної мовно-художньої практики (Ліна Костенко, Григір Тютюнник та ін.). Нове прочитання текстів української художньої літератури XIX та XX ст. грунтується на теоретичних засадах виокремлення мовно-естетичних знаків національної культури. Співвідносність мовно-естетичних знаків із такими поняттями, як лінгвокультурема, етнокультурні концепти, лінгвокультурні концепти, етнокультурознавча лексика, культуреми, слова з національно-культурним компонентом семантики, засвідчує, що сучасний погляд на історію нової української літературної мови має грунтуватися на аналізі текстів, у яких виявляються мовно-естетичні знаки національної культури. Такий підхід актуалізує питання взаємодії філософії мови і філософії культури.

Рильський М. Життя духовного основа : ст. й висловлювання про мову. Київ : Просвіта, 2007. 158 с. : фото.

Книжку складають статті й висловлювання Максима Рильського про красу, неповторність і невмирущість української мови.

Клименко Н. Як народжується слово. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : Академперіодика, 2017. 252 с.

У виданні доступно розказано про словотворення в сучасній українській мові, зокрема про роль префіксів і суфіксів у творенні нових слів і оновленні старих, подано словотворчі моделі.

Громик Ю., Яворський А. Поліські діалекти в сучасній художній літературі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 304 с.

Монографія комплексно розглядає загальні тенденції та індивідуально авторську специфіку використання північноукраїнських лінгвальних елементів у сучасному художньому тексті (1991–2022 рр.). Для кожного письменника окреслено репертуар діалектних одиниць, які систематизовано за рівнями мовної системи та прокоментовано з погляду походження. Простежено функційне навантаження говіркових елементів, визначено ступінь насиченості ними художньої мови та особливості їхнього комбінування, а також співвіднесеність діалектних одиниць із конкретним типом мови твору – мовою персонажів чи мовою автора.

Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду : док. і матеріали / за ред. Лариси Масенко ; упоряд.: Лариса Масенко, Віктор Кубайчук, Орися Демська-Кульчицька. 2-ге вид., доповн. Київ : Києво-Могил. акад., 2006. 399 с.

Збірник містить документи, що стосуються мовної політики радянського керівництва на теренах України. Вони проливають світло на підступне втручання у внутрішній розвиток української мови, спрямоване на штучне зближення її з російською і знищення як незалежного мовного утворення. На базі корпусу документів укладено реєстр репресованої лексики.

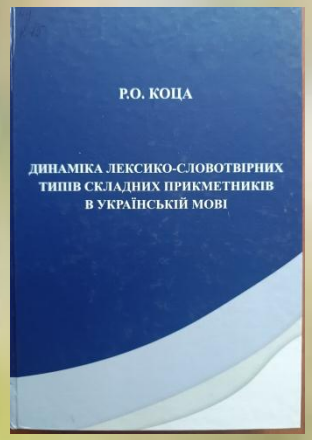

Коца Р. О. Динаміка лексико-словотвірних типів складних прикметників в українській мові : монографія. Ужгород : Сабов А. М., 2021. 594 с.

У монографії досліджено процес становлення та розвитку основних лексико-словотвірних типів складних прикметників в українській мові від праслов'янської доби до сучасності.

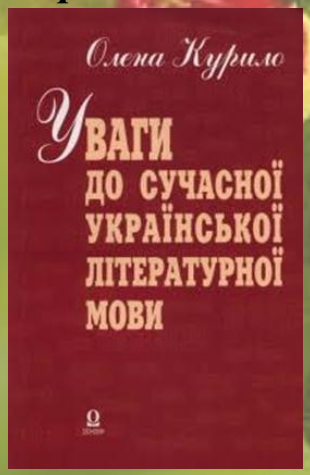

Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. 2-ге вид. Київ : Основи, 2008. 303 с.

Книжка видатного українського мовознавця Олени Курило (нар. 1890 р., двічі репрес. - в 1933 і 1938 рр.), написана ще 1920 р., - найкращий підручник зі стилістики української мови, неоціненний мовний порадник, який треба мати кожному, хто пише бодай кілька рядків на день: студентові, викладачеві, письменникові, урядовцеві; книжка, яка навчить дотримуватись не тільки граматики, а й духу української мови.

Кацавець Р. Золоте джерельце: висловлювання про слово, мову, красномовство : навч. посібник. 4-те вид., перероб. і доповн. Київ : Центр учбов. літ., 2009. 111 с.

Мета видання - у стислих висловлюваннях українських і зарубіжних письменників, мовознавців показати шану до рідної мови; проілюструвати величність української мови, як мови мудрого і гордого народу; зважити на значимість державної мови, як засобу порозуміння людей у суспільстві.

Огієнко І. (митр. Іларіон). Рідна мова. Київ : Наша культура і наука, 2010. 435 с. (Запізніле вороття. Серія 2: Зарубіжні першодруки ; т. 8).

“Поки живе мова, житиме й народ, як національність; не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчих народів…” Ці слова великого українця Івана Огієнка найточніше вітворюють найголовнішу змістову домінанту цього видання.

Грещук В. Студії з українського мовознавства : вибр. праці. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. 520 с.

Книга містить статті, що друкувалися у вітчизняних і зарубіжних наукових журналах та інших виданнях. Вони присвячені теоретичним проблемам словотвору, лінгвістичним засадам формування основоцентричної дериватології, характеристиці окремих сегментів словотвірної системи української мови, взаємодії літературної мови і територіальних діалектів, мові художньої літератури, питанням мовної ситуації в Галичині кінця XVIII-XIX ст. та в сучасній Україні.

Грицевич Ю. Діалектний компонент у фольклорних текстах із Західного Полісся : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 192 с.

У виданні на матеріалі значного масиву текстів із погляду вияву в них говіркових рис на фонетичному й словозмінному рівнях критично переосмислено постулат про наддіалектний характер мови фольклору, що дало змогу в підсумку переконливо констатувати виразну органічну кореляцію народнопоетичного і розмовного стилів народного мовлення.

Установлено, що мова аналізованих фольклорних текстів виразно віддзеркалює фонетичні та словозмінні риси, притаманні західнополіському діалекту української мови.

Муромцева О. З історії української літературної мови : вибр. праці. Харків : Сучасний друк, 2008. 228 с.

До збірника увійшли праці, присвячені історії української літературної мови як історії еволюції стилів. Спостереження грунтуються на зразках ідіостилю окремих письменників (А. Свидницького, І. Франка, І. Нечуя-Левицького, П. Мирного та ін.), але в сукупності становлять дослідження явища як цілості, у його перебігу й наслідках.

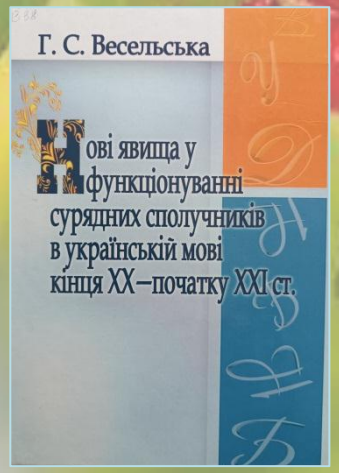

Весельська Г. С. Нові явища у функціонуванні сурядних сполучників в українській мові кінця XX - початку XXI ст. : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 158 с.

У монографії на зразках текстів художнього, публіцистичного та наукового стилів здійснено комплексний аналіз нових явищ і тенденцій у використання найуживаніших сурядних сполучників в українській літературній мові кінця XX - початку XXI ст., визначено їхню власну і транспозиційну семантико-синтаксичні функції; обґрунтовано мовні й позамовні чинники функціональної динаміки сполучників сурядності означеного періоду.